תלמוד מהו? — משפט

5. משפט

רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר (זכריה ח, טז) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם:(אבות א, יח)

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל, שנאמר(תהלים פ"ב, א) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט. וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו – גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר(תהלים י"ב, ו) משד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'...(סנהדרין ז.)

דרש רבי יאשיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק: מאי דכתיב(ירמיהו כ"א, יב) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק, וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין? אלא: אם ברור לך הדבר כבקר – אמרהו, ואם לאו – אל תאמרהו...(סנהדרין ז:)

רבי יהושע בן קרחה אומר: מניין לתלמיד שיושב לפני רבו (בזמן משפט) וראה זכות לעני וחובה לעשיר, מניין שלא ישתוק (מכבוד רבו) – שנאמר (דברים א, יז) לא תגורו מפני איש, רבי חנין אומר: לא תכניס דבריך מפני איש.(סנהדרין ו:)

וריש לקיש אמר: שנים שבאו (לפניך) לדין, אחד רך ואחד קשה, עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהן ואין אתה יודע להיכן דין נוטה – אתה רשאי לומר להם: אין אני נזקק לכם (אני פוסל את עצמי מלדון). שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו. משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה – אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם, שנאמר(דברים א', יז) לא תגורו מפני איש.(סנהדרין ו:)

ת"ר: ועמדו שני האנשים (דברים יט, יז) – מצוה לבעלי דינין שיעמדו. אמר ר' יהודה: שמעתי, שאם רצו להושיב את שניהם מושיבין, איזהו אסור? שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך. ת"ר: (ויקרא י"ט, טו) בצדק תשפוט עמיתך – שלא יהא אחד יושב ואחד עומד, אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך.(שבועות ל.)

מנין לשנים שבאו לדין, אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה, שאומרין לו: לבוש כמותו או הלבישהו כמותך? ת"ל: מדבר שקר תרחק (שמות כג, ז).(שבועות לא.)

(דברים א', טז) שמע בין אחיכם ושפטתם – אמר רבי חנינא: אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו...(סנהדרין ז:)

אמר רב יהודה אמר רב אסי: גוזרי גזירות שבירושלים, היו נוטלין שכרן תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה, לא רצו – מוסיפין להם. לא רצו, אטו ברשיעי עסקינן (האם מדובר ברשעים)? אלא לא ספקו, אף על פי שלא רצו – מוסיפין עליהן.

קרנא (דיין מפורסם בבבל) הוה שקיל איסתירא מזכאי ואיסתירא מחייב, ודאין להו דינא. והיכי עביד הכי? והכתי': (שמות כ"ג, ח) ושוחד לא תקח! וכ"ת, ה"מ (ואם תאמר כאן מדובר) היכא דלא שקיל מתרוייהו, דלמא אתי לאצלויי דינא, קרנא כיון דשקיל מתרוייהו לא אתי לאצלויי דינא, וכי לא אתי לאצלויי דינא מי שרי? והתניא: ושוחד לא תקח מה ת"ל? אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי, הרי כבר נאמר: (דברים ט"ז, יט) לא תטה משפט! אלא אפי' לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, אמרה תורה: ושוחד לא תקח! הני מילי היכא דשקיל בתורת שוחד, קרנא בתורת אגרא (שכר טירחא) הוה שקיל.

ובתורת אגרא מי שרי (מותר)? והתנן: הנוטל שכר לדון – דיניו בטלין! הנ"מ אגר דינא, קרנא אגר בטילא (שכר ביטול זמן) הוה שקיל. ואגר בטילא מי שרי? והתניא: מכוער הדיין שנוטל שכר לדון, אלא שדינו דין; ה"ד (במה מדובר)? אילימא אגר דינא, דינו דין? והתניא: הנוטל שכר לדון – דיניו בטילין! אלא אגר בטילא, וקתני: מכוער הדיין! הני מילי בטילא דלא מוכחא, קרנא בטילא דמוכחא הוה שקיל, דהוה תהי באמברא דחמרא ויהבי ליה זווא. כי הא דרב הונא, כי הוה אתי דינא לקמיה, אמר להו: הבו לי גברא דדלי לי בחריקאי, ואידון לכו דינא (הביאו לי מישהו שישקה לי את שדיואני אתפנה לדון את דינכם).(כתובות קה.)

ת"ר: (שמות כ"ג, ח) ושוחד לא תקח – אינו צריך לומר שוחד ממון, אלא אפילו שוחד דברים נמי אסור, מדלא כתיב בצע לא תקח. היכי דמי שוחד דברים? כי הא דשמואל הוה עבר במברא (במעבורת), אתא ההוא גברא יהיב ליה ידיה, אמר ליה: מאי עבידתיך (מה ענינך אתי)? אמר ליה: דינא אית לי, א"ל: פסילנא לך לדינא (אינני יכול לדון עבורך). אמימר הוה יתיב וקא דאין דינא, פרח גדפא ארישיה (ציפור לראשו), אתא ההוא גברא שקליה (הסיר את הציפור), א"ל (אמימר): מאי עבידתיך? א"ל: דינא אית לי, אמר ליה: פסילנא לך לדינא.(כתובות קה:)

הוא (רבי צדוק) היה אומר אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד(אבות ד, ח)

תניא, אמר רבי יוסי: מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ושני בתי דינין של עשרים ושלשה, אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה, ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה יושבין בכל עיירות ישראל.(סנהדרין פח:)

סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד וקטנה של עשרים ושלשה. ומנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד ... ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה שנאמר (במדבר לה, כד־כה) ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה שנאמר

(במדבר יד, כז) עד מתי לעדה הרעה הזאת (בענין שנים־עשר המרגלים)? יצאו יהושע וכלב. ומנין להביא עוד שלשה? ממשמע שנאמר (שמות כג, ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות. שומע אני שאהיה עמהם לטובה. אם כן למה נאמר (שמות כג, ב) אחרי רבים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה. הטייתך לטובה על פי אחד הטייתך לרעה על פי שנים. ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן עשרים ושלשה... (משנה סנהדרין א, ו)

אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה (של העדים) שנאמר (ויקרא כ"ד, כה) משפט אחד יהיה לכם מה בין דיני ממונות לדיני נפשות? דיני ממונות (דנים) בשלשה (דיינים) ודיני נפשות בעשרים ושלשה; דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה; דיני ממונות מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה; דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה; דיני ממונות הכול מלמדין זכות וחובה, דיני נפשות הכול מלמדין זכות ואין הכול מלמדין חובה; דיני ממונות המלמד חובה מלמד זכות והמלמד זכות מלמד חובה; דיני נפשות המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה; דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה, דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום; דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה. לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב.(משנה סנהדרין ד, א)

דיני הטומאות והטהרות מתחילין מן (הדיין) הגדול דיני נפשות מתחילין מן הצד (מן הדיין הצעיר)...(משנה סנהדרין ד, ב)

אמר רב כהנא: סנהדרי שראו כולן לחובה (לעונש מות) – פוטרין אותו. מאי טעמא? כיון דגמירי הלנת דין (עד למחרת) למעבד ליה זכותא, והני תו לא חזו ליה (אלה לא מסוגלים עוד למצוא לו זכות).(סנהדרין יז.)

כיצד בודקים את העדים היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן ומוציאין את כל האדם לחוץ ומשיירין את הגדול שבהן ואומרים לו אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה (כסף)? אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו (או) איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו, לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז. ואחר כך מכניסין את השני ובודקים אותו אם נמצאו דבריהם מכוונים נושאין ונותנים בדבר...(משנה סנהדרין ג, ו)

משנה. כיצד מאיימין את העדים? על עידי נפשות, היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן: שמא תאמרו מאומד ומשמועה, עד מפי עד, ומפי עד, ומפי אדם נאמן. שמא אי אתם יודעין שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה. הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות. דיני ממונות – אדם נותן ממון ומתכפר לו, דיני נפשות – דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם... (ר' סעיף III.2)

גמרא. תנו רבנן: כיצד מאומד? אומר להן: שמא כך ראיתם: שרץ אחר חבירו לחורבה, ורצתם אחריו, ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף, והרוג מפרפר. אם כך ראיתם – לא ראיתם כלום. (כלו' העדות אינה יכולה להסתמך על ניתוחי מצב.).(סנהדרין לז)

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע, וכל הבוצע – הרי זה חוטא, וכל המברך את הבוצע – הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר (תהלים י') בצע ברך נאץ ה', אלא: יקוב הדין את ההר, שנאמר (דברים א') כי המשפט לאלהים הוא, וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר (מלאכי ב') תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון.

רבי אליעזר אומר: הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה, כיצד מברך? אין זה מברך אלא מנאץ, ועל זה נאמר: ובוצע ברך נאץ ה'.

רבי מאיר אומר: לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה, שנאמר (בראשית ל"ז) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו, וכל המברך את יהודה – הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר: ובצע ברך נאץ ה'. רבי יהושע בן קרחה אומר: מצוה לבצוע, שנאמר: (זכריה ח') אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. והלא במקום שיש משפט – אין שלום, ובמקום שיש שלום – אין משפט. אלא איזהו משפט שיש בו שלום – הוי אומר: זה ביצוע...

רבי שמעון בן מנסיא אומר: שנים שבאו לפניך לדין, עד שלא תשמע דבריהן, או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה – אתה רשאי לומר להן: צאו ובצעו. משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה – אי אתה רשאי לומר להן: צאו ובצעו. שנאמר (משלי י"ז:י"ד) פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש, קודם שנתגלע הריב – אתה יכול לנטשו, משנתגלע הריב – אי אתה יכול לנטשו.(סנהדרין ו:)

רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה קאזיל באורחא, פגע ביה ההוא גברא, הוה דרי פתכא דאופי (שנשא חבילת עצים), אותבינהו וקא מיתפח (הודידה ע"מ לנוח). אמר ליה: דלי לי (עזור לי להרים). אמר ליה: כמה שוין? – אמר ליה: פלגא דזוזא. יהיב ליה פלגא דזוזא, ואפקרה. הדר זכה בהו, הדר יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרה. חזייה דהוה קא בעי למיהדר למזכיה בהו, אמר ליה: לכולי עלמא אפקרנהו ולך לא אפקרנהו. ... רבי ישמעאל ברבי יוסי לכולי עלמא אפקרינהו, ובמלתא בעלמא הוא דאוקמיה. והא רבי ישמעאל ברבי יוסי זקן ואינו לפי כבודו הוה! (ולכן הוא לא היה מחויב לעזור בלהרים. (ר' מס' בבא מציעא ל, א) – רבי ישמעאל ברבי יוסי לפנים משורת הדין הוא דעבד. דתני רב יוסף: (שמות י"ח, כ) והודעת להם – זה בית חייהם, את הדרך – זו גמילות חסדים, (אשר) ילכו – זה ביקור חולים, בה – זו קבורה, ואת המעשה – זה הדין, אשר יעשון – זו לפנים משורת הדין. דאמר רבי יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה. – אלא דיני דמגיזתא לדיינו? (על פי ראש הכפר? ר' גם ס' VII.3) – אלא אימא: שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפנים משורת הדין.(בבא מציעא ל:)